

Učící knihovník a vzdělávací technologie

Učící knihovník je stejně jako jiné profese vzdělavatelů v současné době konfrontován se vstupem technologií do vzdělávacího procesu, a to jak při přípravě, tak při vedení lekcí informační gramotnosti zaměřených primárně na žáky a studenty. Odborný příspěvek v širších edukačních souvislostech reflektuje praxi učícího knihovníka v kontextu vzdělávacích strategií, které v České republice přinášejí nové možnosti a přístupy k využívání vzdělávacích technologií v edukačním obsahu formálního i neformálního vzdělávání. Východiskem příspěvku jsou prezentace výsledků výzkumů týkajících se kompetencí učících knihovníků pracovat s ICT při přípravě a vedení lekcí informační gramotnosti, přičemž klíčovým výstupem výzkumu je zjištění, že moderní technologie jak při samotné lekci, tak také při její přípravě využívá menšina učících knihovníků, převládá tedy pasivní přístup k technologiím, knihovník-lektor zatím nedokáže využít potenciálu, který pro informační vzdělávání technologie v knihovnách mohou přinést/představují.

Kontext

Současná společnost, pro niž se ustálila kontextově ukotvující označení společnost znalostní, informační či vzdělanostní, klade nové nároky na život jedince v mnoha oblastech, tedy rovněž ve vzdělávání. Život ve 21. století a potřeba uplatnit se na trhu práce přináší požadavky osvojit si již v průběhu školní docházky, ale obecně v rámci celoživotního učení mnohé kompetence, které přesahují znalostní bázi a směřují především do oblasti dovednostní a postoje. Změny, jimiž společnost prochází, ve velké míře odrážejí vstup informačních a komunikačních technologií do každodennosti jedince. Knihovny jako instituce, v nichž se uskutečňuje vzdělávání, jsou postaveny do nových edukačních kontextů, mění se role učícího knihovníka-lektora, který se postupně stává facilitátorem v konstruktivistickém a konektivistickém pedagogickém paradigmatu, preferujícím edukaci zaměřenou na učícího se jedince, řešenou propojováním různorodých zdrojů informací, pojmů i vzdělávacích obsahů v síti.¹ V takovém edukačním prostředí je na učící knihovníky kladen nárok „učit jinak než dříve“, tedy aktivně se zajímat o ICT a využívat jejich potenciál nejen pro svou osobní potřebu, ale také v lektorské praxi informačního vzdělávání.

Odpovědi na otázky související s interakcí učícího knihovníka a vzdělávacích technologií, fungováním moderních technologií a vzdělávacími potřebami učících knihovníků přináší toto odborné pojednání. Jedná se o dílčí reflexi akčního výzkumu² prováděného spoluautorkou tohoto textu v letech 2015 a 2016 v průběhu jejich vzdělávacích aktivit v krajských knihovnách a knihovnách s regionální funkcí v České republice. Akční výzkum byl zaměřen na didaktické a pedagogické kompetence knihovníků bez lektorské praxe i knihovníků praktikujících informační vzdělávání ve veřejných knihovnách. Jeho část tvořilo téma ICT kompetencí v lektorské praxi, nahlížené úhlem pohledu, který umožnil definovat především aktuální vzdělávací potřeby učících knihovníků v rozvoji digitálních kompetencí.

Východiskem zmíněného výzkumného šetření byl výzkum, který v roce 2015 provedl Radim Chalupník v rámci diplomové práce, věnované ICT v přípravě a realizaci lekcí informačního vzdělávání v českých veřejných knihovnách.³ Výzkum byl řešen metodou zakotvené teorie⁴, a přestože kvalitativní povaha výzkumné strategie nedovoluje výsledky diplomového šetření zobecnit, stal se výzkum důležitou sondou do informačního chování a stavu digitálních kompetencí učících knihovníků a využívání vzdělávacích technologií v lekcích informační gramotnosti v městských knihovnách v České republice. Přinesl zajímavá data, na něž je v tomto článku pro jejich kontextovou hodnotu mnohokrát odkazováno. Hlavním cílem výzkumného procesu Radima Chalupníka bylo zmapovat postoje a motivační aspekty knihovníků-lektorů v používání či nepoužívání ICT v přípravě i vzdělávacím obsahu lekcí informačního vzdělávání. Výzkumná otázka byla v průběhu výzkumu vymezena v podotázkách zabýrajících se mírou využívání ICT v přípravě a realizaci lekcí knihovníky, bylo zkoumáno, zda a nakolik vnímají učící knihovníci ICT jako nezbytné pro přípravu a realizaci informačního vzdělávání, zda mají motivaci k sebevzdělání či překonávají při práci s ICT nějaké bariéry.

Odborný příspěvek tak můžeme při absenci odborné literatury zabývající se digitálními kompetencemi učících knihovníků řadit k těm textům, které tematizují otázky digitálních kompetencí pedagogů, konkrétně souvisejících s aktuálním zaváděním dotykových ICT do školní praxe. Některé z otázek řešených v tomto pojednání je možné kontextově nalézt v pracích, které se tématu digitálních kompetencí pedagogů v českém vzdělávacím prostoru věnují a tuto oblast pedagogiky pomáhají zprostředkovat jako významnou odbornou komunitě – jedná se například o práci Jiřího Zounka, Ondřeje Neumajera, Lucie Rohlíkové⁵,

¹ Konektivistické paradigma v tomto kontextu je předmětem zájmu např. S. Downese, viz DOWNES, S. What Connectivism Is. *Half an Hour* [online]. February, 3, 2007 [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: <http://halfanhour.blogspot.com/2007/02/what-connectivism-is.html>

² Komplexní výstup z akčního výzkumu zatím nebyl publikován, bude prezentován spoluautorkou tohoto pojednání v rámci odborného příspěvku na konferenci ECIL v říjnu 2016 v Praze.

³ CHALUPNÍK, Radim. *ICT ve vzdělávacím obsahu lekcí informačního vzdělávání v městských knihovnách*. Brno, 2015. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Pavlína Mazáčová. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/323988/ff_m/.

⁴ K zakotvené teorii a dalším metodám kvalitativního výzkumu zaměřeného na pedagogické kontexty viz ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

Bořivoje Brdičky⁶, dále je třeba uvést publikace *Tablet ve školní praxi*⁷ či *Informační vzdělávání pro učitele*⁸ týmu odborníků z Kabinetu informačních studií a knihovnictví Masarykovy univerzity.

Strategické dokumenty a digitální vzdělávání

V českém vzdělávacím prostředí, nahlížíme-li ho kontextově také učícího knihovníka, jsou aktuální směřování s výhledem do nejbližších následujících let spojována především se Strategií digitálního vzdělávání do roku 2020⁹ a se Strategií digitální gramotnosti¹⁰. V obou strategických dokumentech je výrazně akcentován význam celoživotního učení, akcentována je role knihoven a institucí neformálního vzdělávání v podpoře rozvoje celoživotního učení proti hrozbám digitální propasti u různých cílových skupin. V této podpoře a strategiích je zřetelný důraz na rozvíjení kompetencí pro život ve 21. století, mezi něž rozhodnou měrou patří také informační a digitální gramotnost.¹¹ V kontextu výše uvedených strategií je knihovna výrazným hráčem neformální edukační nabídky, nejen pro svou roli poskytovatele informačních služeb, ale také proto, že právě knihovna má potenciál nabízet v rámci informačního vzdělávání vhodná témata, která akcentují složky informační gramotnosti.

Informační vzdělávání je vzdělávací proces, během něhož je učící se jedinec veden k získání nebo posílení informační gramotnosti. Informačně gramotný jedinec je schopen uvědomit si své informační potřeby a priority, umí informace vyhledávat, hodnotit, třídít, předávat a uchovávat, to vše při ovládání a využívání informačních a komunikačních technologií. Vycházíme-li z konstatování, že informačně gramotný jedinec v současné době musí ovládat práci s moderními technologiemi pro potřeby běžného osobního i pracovního života, je nepochybné, že při koncipování lekcí informačního vzdělávání by učící knihovníci měli integrovat edukační prvky aktivně využívající informační a komunikační technologie. Má-li informační vzdělávání probíhat v intencích strategických vzdělávacích dokumentů i vzdělávacích potřeb a nároků uživatelů, je třeba, aby si učící knihovník postupně osvojil jednotlivé nástroje ICT nejen v přípravě, ale především při realizaci informačních lekcí na patřičné úrovni.

Edukační paradigmatu v informačním vzdělávání

Vzdělávací potřeby učících knihovníků v oblasti práce s technologiemi je třeba zkoumat uhlém pohledu reflektujícím učícího knihovníka jako centrální osobu řídicí učební proces a rozhodující o využití vhodných pedagogických paradigmat pro splnění vzdělávacích cílů lekce. Vede-li učící knihovník lekcí informační gramotnosti „tradičním“ transmisivním způsobem založeným na frontální výuce, technologie při takto řízené edukaci plní převážně funkci nosičů učebního obsahu, slouží jako procvičovací, opakovací či zpětnovazebné médium. V zrcadle konstruktivistického (či dokonce konektivistického) paradigmatu je lektor pomocníkem, facilitátorem či koučem a technologie pak mají funkci informativní, konstruktivní či komunikativní.¹² V každém z paradigmat je knihovník ovlivňován vnějšími faktory, svými zkušenostmi, znalostmi, různě se inspiruje a vzdělává, a to vše se nakonec odráží v jeho chování během přípravy a realizace lekcí informačního vzdělávání.

Učící knihovník tedy určuje, jaké technologie a jakým způsobem budou do vzdělávacího procesu implementovány. Způsoby využití ICT ve výuce se přitom odvíjí od potřeb a možností aktérů výuky, vzdělávacích cílů a obsahu, ale také charakteru edukačního prostředí, přičemž základním principem je efektivní organizace vyučování a učení.

Reflexe výzkumů

V návaznosti na předchozí část příspěvku uvedme, že při akčním výzkumu vedeném v rámci vzdělávacích aktivit pro knihovníky ve veřejných knihovnách byla provedena analýza vzdělávacích potřeb souvisejících s pedagogickými a didaktickými kompetencemi učících knihovníků, a to jednak v rovině přípravy na lekcí informační gramotnosti, jednak v rovině realizace samotné lekce. Tato analýza ukázala na skutečnost, že učící knihovníci postrádají systematickou a cílenou edukaci a podporu v informační a také digitální gramotnosti. Rovněž nastínila oblasti, v nichž jsou nedostatky v ovládání technologií a digitálních kompetencí výrazné a limitují edukační praxi lektorů – jedná se o koncipování prezentací v rámci lekcí i pro potřeby fungování knihovny, dále o schopnost knihovníků pracovat s dotykovými technologiemi (tablety), kompetentnost ve využívání nástrojů, které vzdělávací technologie poskytují jak pro sebevzdělávací rozvoj knihovníků, tak pro jejich lektorské působení v přípravě i realizaci lekcí informační gramotnosti.

⁵ Aktuální publikací k tématu digitálních kompetencí učitelů je monografie NEUMAJER, Ondřej, Lucie ROHLÍKOVÁ a Jiří ZOUNEK. *Učíme se s tabletem: využití mobilních technologií ve vzdělávání*. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 188 stran. ISBN 978-80-7478-768-3. V online verzi dostupné s podporou na: <http://www.ucimesestabletem.cz/>.

⁶ Z mnoha příspěvků Bořivoje Brdičky na téma technologie ve škole 21. století viz BRDIČKA, Bořivoj. *Vzdělávací technologie na začátku roku 2015. Česká škola* [online]. Albatros Media a.s., 2015, nestránkováno [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: <http://www.ceskaskola.cz/2015/01/borivoj-brdiccka-vzdelavaci-technologie.html>

⁷ MAZÁČOVÁ, Pavlína a Michal ČERNÝ. *Tablet ve školní praxi*. 1. vyd. Brno: Flow, 2015. 195 s. ISBN 978-80-88123-02-6. Dostupné rovněž v e-verzi z: <http://eknihy.knihovna.cz/kniha/tablet-ve-skolni-praxi>

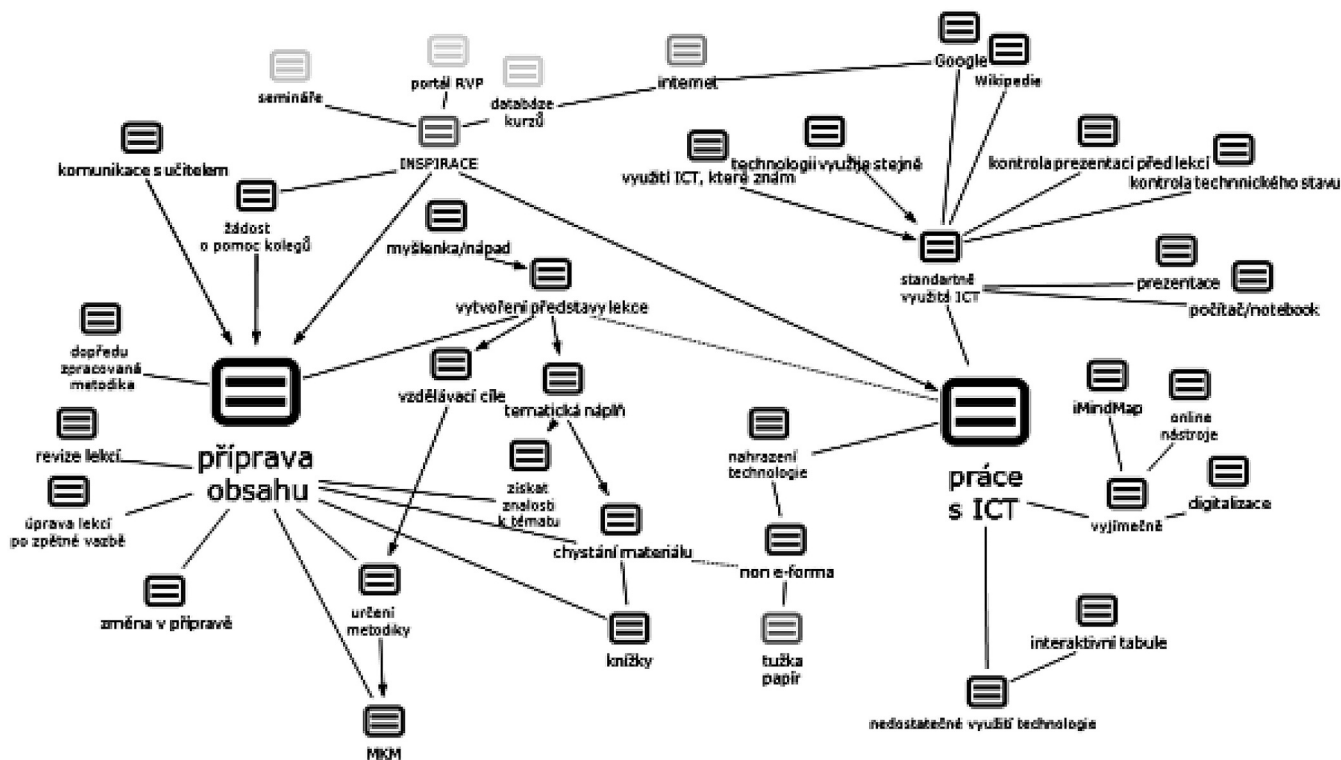
⁸ ČERNÝ, Michal, Dagmar CHYTKOVÁ, Pavlína MAZÁČOVÁ a Gabriela ŠIMKOVÁ. *Informační vzdělávání pro učitele*. 1. vyd. Brno: Flow, 2015. 133 s. ISBN 978-80-88123-07-1. Dostupné rovněž v e-verzi z: <http://eknihy.knihovna.cz/kniha/informacni-vzdelavani-pro-ucitele>.

⁹ Celý text tohoto dokumentu je možné najít zde: Strategie digitálního vzdělávání do roku 2020 [online]. Praha: MŠMT, 2014 [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/strategie-digitalniho-vzdelavani-do-roku-2020>

¹⁰ Strategie digitální gramotnosti ČR na období 2015 až 2020 [online]. Praha: MPSV, 2015 [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/21499/Strategie_DG.pdf

¹¹ Pro důkladnější studium vzdělávacího obsahu digitální gramotnosti je možné doporučit, jak tuto kompetenci definuje Global Digital Citizen Foundation: Global Digital Citizen Foundation [online]. [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: <https://globaldigitalcitizen.org/>

¹² ZOUNEK, Jiří a Klára ŠEĎOVÁ. *Učitelé a technologie: mezi tradičním a moderním pojetím*. 1. vyd. Brno: Paido, 2009. Str. 30-34. ISBN 978-80-7315-187-4.

Obr. 1 Schéma přípravy lekce informačního vzdělávání. Zdroj: R. Chalupník¹⁴

Příprava na lekci

Z výzkumných šetření vyplynula shoda respondentů na tom, že jejich metodické postupy během přípravy na lekci se takřka nemění, případnou změnu vyvolá nečekaná situace – například pokud knihovník nemůže nalézt příhodné obrázky do své prezentace, tak se rozhodne si ilustrace naskenovat z tištěných zdrojů. V kontextu pojednání o ICT kompetencích mezi standardní postupy lektorů patří vyhledávání materiálu na internetu a pak tvorba prezentace na stolním počítači, případně notebooku, nejčastěji v nástrojích MS PowerPoint a MS Word. Výjimečně využívanými nástroji při přípravě lekcí jsou online aplikace na tvorbu nebo aplikace na vytváření myšlenkových map. Myšlenkové mapy společně s nástroji na psaní poznámek však učící knihovníci považují za nástroje, které raději využijí v neelektronické formě, jak lze dokumentovat z výzkumných šetření na příkladu jednoho z respondentů: „Třeba u těch myšlenkových map mám pocit, že mě ten program trochu omezuje...“¹³

Výzkum dále přinesl zjištění, že učící knihovník nemá většinou vnitřní motivaci využít technologii při přípravě lekce pro zlepšení nebo zefektivnění vlastní činnosti. Motivace se neobjevila ani při uvažování o doposud nepoznaných aplikacích a nástrojích – knihovníci neuváděli žádné nástroje, které by chtěli využívat jako vhodného při přípravách lekcí informačního vzdělávání, neprojevíli zájem ani o zkoumání nových aplikací, které by jim přípravu mohly usnadnit.

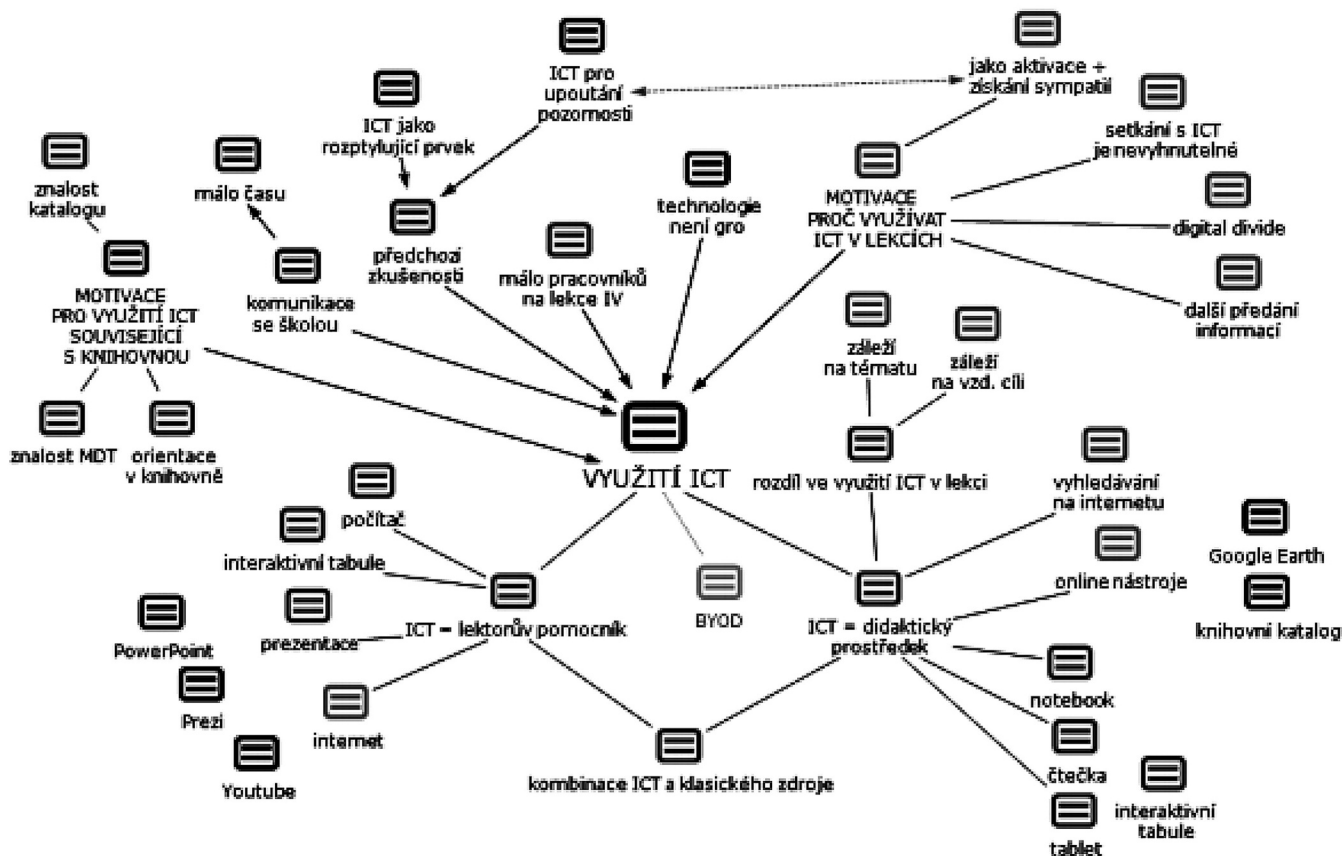
Bariéry a obavy

Moderní technologie vnášejí do vzdělávání, tedy i informačního, také otázky či obavy, které mají několik příčin, jež odkrylo výzkumné šetření. Bariérou ve využívání ICT při edukaci informační gramotnosti je často nedostačující znalost technologií u samotných knihovníků a z toho plynoucí obavy z nekompetentnosti, které mohou způsobit nedostatečné nebo neefektivní využívání ICT nebo nedůvěru v technologie. Příčin, proč se knihovník nerozhodne zapojit ICT do výuky, může být celá řada. Učící knihovník například zvolí (často v interakci se spolupracující školou) takové téma nebo vzdělávací cíl lekce, při jejichž realizaci a splnění dosud technologie využívány nebyly, a knihovník sám inovaci neprovede, což lze dokumentovat na příkladu respondenta knihovníka Petra z prováděného výzkumu: „...netiketu jsem dělal, tam to o technologii moc nebylo, i když se to technologií týká, tak mě myslím tenkrát moc neosvítilo, jak ty technologie správně využít...“¹⁵ V kontextu komunikace knihovny se základní školou při koncepci informačního vzdělávání může být problémem integrace ICT do lekce nedostatek času na samotnou realizaci lekce. Knihovník pak „zápasí s časem“ a rozhodne se technologie zapojit do praktických úkolů při lekci mno-

¹³ CHALUPNÍK, Radim. *ICT ve vzdělávacím obsahu lekcí informačního vzdělávání v městských knihovnách*. Brno, 2015. Diplomová práce. Str. 57.

¹⁴ Tamtéž, str. 55.

¹⁵ CHALUPNÍK, Radim. *ICT ve vzdělávacím obsahu lekcí informačního vzdělávání v městských knihovnách*. Brno, 2015. Diplomová práce. Str. 53.

Obr. 2 Schéma využití ICT při realizaci lekce informačního vzdělávání. Zdroj: R. Chalupník¹⁷

hem méně, než zamýšlel, případně se jejich využití vzdá. V rezervovaných postojích učících knihovníků k technologiím se setkáme s pojmy jako odcizení, kyberšikana a obtěžování, dále s obavami z různých negativních socializačních efektů účastníků lekci, jako jsou například agresivní počítačové hry. Tyto aspekty vztahu učícího knihovníka k technologiím však ponechme pro tento článek stranou a zaměříme se pouze na nevýhody využití technologií v rámci výukových lekci v knihovnách. Ve výzkumu se ukázalo, že knihovník vnímá nevýhodu ICT také v tom, že technologie mohou působit v průběhu výuky informační gramotnosti jako prvek spíše rozptylující než vzdělávající, a proto se jeho využívání při vedení lekce brání. V kontextu obsahu tohoto článku uvedme, že tuto obavu může knihovník eliminovat tím, že v přípravě lekce dbá na to, aby její vzdělávací obsah zahrnoval aktivizační prvky, v nichž budou technologie využity jako nástroj aktivní práce s informacemi, tedy vyhledávání informací, jejich zpracování, prezentace a případně sdílení. Účastníci lekce jsou vedeni k práci na předem definovaných a zadaných úlohách a budou vytvářet předem definované výstupy a aktivním využitím technologií. Příčinami nedostatečného využívání technologií ve vzdělávání k informační gramotnosti bývá podle provedených výzkumů také lektorova obava ze selhání technologie nebo zastaralost technologie.

Pro funkční implementaci ICT do vzdělávacího obsahu lekce je třeba dostatečná didaktická průprava a znalost konkrétního nástroje ICT, který má vzdělávací obsah dotvářet, být nástrojem výuky. Rozhoduje-li se knihovník o využití či nevyužití ICT zařazení při své vzdělávací aktivitě, je důležitým faktorem knihovníkova kompetence pracovat se vzdělávacími cíli, vhodné je nastavit s ohledem na své vlastní ICT kompetence. V případě, že není dostatečná a předem promyšlená provazba mezi edukačním cílem a technologií, která má přispět k jeho plnění, je využití ICT v lekci často nahodilá a samoúčelná.¹⁶

Realizace lekce

V průběhu výzkumu bylo možné pozorovat u knihovníků-lektorů pouze v malé míře promyšlené zařazení technologií do vzdělávacího obsahu (především pak u lektorů, kteří se inspirovali lekci předváděnými na knihovnických seminářích). V lekci žáci nejčastěji vyhledávají na internetu informace k danému tématu, žádná další jejich interakce s ICT však už neprobíhá. Technologie jsou do vzdělávacího obsahu implementovány mnohdy jako aktivátor či zpeřující prvek, minimálně pak v kontextu moderních didaktických přístupů akcentujících aktivní učení s využitím ICT.

¹⁶ V lekci informační gramotnosti je vhodné pracovat například s Bloomovou taxonomií vzdělávacích cílů, která umožňuje dobrou provazbu cílů s činnostmi v lekci i případnými domácími úlohami.

¹⁷ CHALUPNÍK, Radim. *ICT ve vzdělávacím obsahu lekci informačního vzdělávání v městských knihovnách*. Brno, 2015. Diplomová práce. Str. 58.

Výzkum zakotvenou teorií a navazující akční výzkum v krajských knihovnách přinesly poznání o tom, že knihovníci interagují s technologiemi, využívají je, ale nesouvisí to vždy s jejich didaktickou činností v lekcích informační gramotnosti. Mají technologickou zručnost či kreativitu, ale při zapojení ICT do lekcí informačního vzdělávání svůj potenciál nevyužívají dostatečně. Pokud byla zaznamenána tvrzení knihovníků vypovídající o tom, že při tvorbě lekcí se inspirovali předně na odborných metodických seminářích, pravděpodobně neznají další postupy, jak technologie do výuky implementovat, podobně jako nemají znalosti mnoha online nástrojů. Z uvedeného vyplývá naléhavá potřeba systematického vzdělávání a metodické podpory učících knihovníků v rozvoji digitálních kompetencí a didaktické implementace ICT do vzdělávacího obsahu lekcí informační gramotnosti.

Přínos ICT v lekcích informační gramotnosti

Inovace v podobě vzdělávacích technologií vstupujících do vzdělávacího obsahu lekcí informační gramotnosti přináší řadu kladů i záporů. Cílem inovace je v celkovém kontextu změn ve vzdělávání to, aby byly ICT didakticky účelným a vhodným způsobem implementovány do edukačního procesu. Je tím míněno to, aby byly implementovány didakticky správně ve vztahu ke vzdělávacímu obsahu, cílové skupině i úrovni digitálních kompetencí jednotlivých vzdělatelů.

Používá-li učící knihovník při přípravě lekcí digitální prostředí, má možnost permanentní revize a aktualizace edukačních materiálů na míru jednak cílové skupině, pro niž edukační aktivitu připravuje, jednak sobě samému, v závislosti na reflexi své činnosti po proběhlé lekci při plánování lekce další. Digitální forma edukačních materiálů zvyšuje jejich dostupnost a možnost nalézání inspirace a sdílení dobré praxe, což je v prostředí knihoven, v nichž pracují převážně knihovníci-nepedagogové, důležitější. Princip sdílení dobré praxe a referencí „z knihovny, kde to dělají dobře“, je, jak také dokládají výsledky akčního výzkumu mezi učícími knihovníky, akcentovaným měřítkem kvality vzdělávacích materiálů.

Odlišujeme-li fázi přípravy lekce a fázi její realizace, tak v přípravné fázi má učící knihovník možnost využívat textové procesory, grafické editory (Gimp, Inkscape), které mu pomohou například s návrhem didaktické pomůcky (např. letáku) nebo s úpravou obrázků a fotografií, které poté může vkládat do svých výukových prezentací. Pro samotné prezentování existuje velké množství aplikací, učící knihovník má vedle tradičního PowerPointu k dispozici modernější prezentační nástroje, jakým jsou Prezi nebo SlideRocket, jež navíc dovolují přístup k vytvořeným prezentacím z různých míst sítě. Při tvorbě prezentací může učící knihovník využít vizualizační prvky, které nahradí často obsáhlá textová sdělení s ilustračními obrázky z internetu. Takovými prvky jsou například některé nástroje na tvorbu myšlenkových map (Mindmap, ExoBrain, iBrainstorm nebo iMindMap Tonyho Buzana), tvorbu infografik (Infogr.am, Infoactive, Piktochart), nebo mraků slov (Wordle).¹⁸

Vhodně zvolené a v průběhu realizace lekce aplikované ICT vytvářejí motivující prostředí. Umožňují reflektovat informační potřeby učících se jedinců, dávají příležitost simulovat postupy, které jsou využívány v běžném životě. Ve vzdělávání využívajícím moderní technologie není učící se jedinec pouze pasivní příjemce vzdělávacího obsahu, nýbrž je veden k aktivní činnosti podporující proces učení. Technologie také stimulují kreativitu. Pokud lektor ukáže studentům, jak využít digitální nástroje na tvorbu mentálních map, infografik, vyzkouší práci s dostupnými grafickými programy, nebo s aplikacemi na tvorbu krátkých videí, získají tak studenti velký soubor možností, které pak mohou využít při práci ve škole, ve svém soukromém životě, ale také později v životě pracovním.

Učící knihovník má k dispozici online prezentační nástroje, které mu umožní vhodnou formou předávat informace žákům. Technologie dovolují také to, aby sdílel výukové materiály žákům online nebo do zařízení, která si žáci přinášejí s sebou do lekcí (tablety, chytré telefony), což vytváří podmínku pro vedení lekce na aktivizační didaktické platformě BYOD¹⁹. Má-li knihovník patřičnou digitální kompetenci, dokáže v lekci zapojit multimediální prvky a do vzdělávacího obsahu integruje práci v online prostředí, které využívá jak on sám, tak také žáci. Přítomnost ICT v lekcích umožňuje knihovníkovi, aby individualizoval výuku, tedy podporoval rozvoj kompetencí informačně gramotného jedince u všech žáků, včetně například žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, pro něž komunikace skrz ICT může být účinnější než přímá komunikace a technologie plní také asistenční funkci. Přítomnost ICT ve výuce vytváří prostředí umožňující spolupráci a předávání informací díky nástrojům jako Edmodo, případně prostřednictvím uzavřené skupiny na Facebooku, vytvoří-li ji knihovník ještě před zahájením lekce ve spolupráci s učitelem dané skupiny žáků. Velkou výhodou ICT využívaných přímo v lekci informační gramotnosti je také využívání nástrojů pro sdílení souborů (Google Drive, Dropbox), což je využitelné například při řešení problémových úloh nebo v případě skupinové práce, kterou knihovník do obsahu lekce zařazuje a jejíž výstupy jsou součástí lekce. Při takto koncipované práci má lektor možnost kontrolovat výsledky vzdělávací činnosti žáků již v průběhu vzniku jednotlivých výstupů z učebních činností, průběžně korigovat počínání žáků a dávat jim zpětnou vazbu. Probíhá tedy účinná lektorova supervize vzdělávacího procesu.

Použití technologií v lekcích informační gramotnosti nabízí lektorovi možnost simulace reálného světa, technologie poskytuje bezpečné testovací prostředí, například pokud jde o ukázkové prostředí sociální sítě Facebook pro témata, jako je kyberšikana, zneužití informací, profilu, digitální stopa apod.

Inspirační a vzdělávací zdroje

V kontextu českého vzdělávání existuje již profilovaná nabídka digitálních edukačních materiálů a zdrojů, ač jsou určeny především pro učitele. Mnoho z nich je však vhodných také pro učící knihovníky, pokud mají alespoň elementární didaktickou eru-

¹⁸ Zajímavé schéma týkající se nástrojů využitelných také v informačním vzdělávání ukazuje BOWER, Matt. A Typology of Web 2.0 Learning Technologies. [online]. Macquarie University, Sydney, Australia, 2015 [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: <http://net.edu-cause.edu/ir/library/pdf/csd6280.pdf>

¹⁹ Rumler, Jan. Vlastní zařízení ve školní výuce – BYOD. *Moderní vyučování* [online]. 18. 6. 2014 [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: <http://www.modernivucovani.cz/vlastni-zarizeni-ve-skolni-vyuce-byod/>

dici pro koncipování metodických materiálů. Jedná se o portál RVP.cz (přináší komplexní nabídku digitálních učebních materiálů a příkladů dobré praxe),²⁰ dále o metodický portál MEDIAGRAM.cz (koncipovaný jako rozcestník digitálních vzdělávacích materiálů pro potřeby výuky mediální gramotnosti),²¹ k dispozici jsou také internetové stránky s popisy nástrojů a aplikací a poučením o práci s nimi (například [myslenkove-mapy.cz.](http://myslenkove-mapy.cz/)).

Tematika vzdělávacích technologií je výrazně akcentovaná ve výzkumné, publikační i pedagogické činnosti Kabinetu informačních studií a knihovnictví²² Masarykovy univerzity, který jako pracoviště vyvíjí snahu poskytovat cílovým skupinám knihovníků a pedagogů vhodné vzdělávací zdroje a nástroje, především na platformě otevřeného vzdělávání, pro podporu rozvoje informační a digitální gramotnosti. Problematiku práce s dotykovými zařízeními všech operačních systémů řeší komplexně znalostní portál Interes.kisk.cz a sekce Technologie ve škole na kanále You Tube. Obě digitální prostředí prezentují otevřené výstupy z velkého univerzitního projektu INTERES (<http://interes.kisk.cz/>) zaměřeného na rozvoj digitálních kompetencí pedagogů. Zájemcům o téma didaktického využití dotykových ICT jsou na uvedených platformách volně k dispozici různé typy digitálních metodických materiálů, například záznamy z webinářů a odborných přednášek, výuková videa, interaktivní skripta pro základní uživatelskou kompetenci v práci s dotykovými zařízeními všech operačních systémů. Vhodnou formou sebevzdělávání jsou pro potřeby učících knihovníků e-learningové kurzy na platformě ekurzy.knihovna.cz²³, které reflektují různá témata spojená se vzdělávacími technologiemi v edukační praxi, například využití ICT v rozvoji čtenářství, ale také legislativní stránku používání dotykových zařízení pro edukační účely. Pro získání komplexní znalosti problematiky vzdělávacích technologií jsou určeny publikace, které vznikly v Kabinetu informačních studií a knihovnictví a jsou dostupné jako otevřený vzdělávací zdroj na portálu eknihy.knihovna.cz.²⁴

Kam směřovat

Předchozí část tohoto pojednání směřovala k potvrzení toho, že učící knihovník se během příprav a realizace lekcí informačního vzdělávání stává designérem a lektorem své hodiny a že jsou na něho tedy kladeny, podobně jako na učitele, stále vyšší nároky v digitálních kompetencích²⁵. Má-li se učící knihovník přizpůsobit generaci, kterou vzdělává, je třeba, aby byl stejně, ideálně více technologicky gramotný nežli ti, které vzdělává (ať už děti, dospívající nebo seniři). A je-li knihovna v kontextu současných strategických koncepcí včetně aktuálně připravované Koncepce rozvoje knihoven ČR na léta 2016 – 2020 vnímána jako místo, kde se setkávají lidé, informace a technologie, knihovník by měl být kompetentní zacházet právě s těmi ICT, které jsou uživatelům v knihovně přístupné, včetně online nástrojů.

Zapojení informačních a komunikačních technologií by mělo jít souběžně s transformacemi didaktických paradigmat. Knihovník by tedy měl znát didaktické postupy, jak během svých lekcí u studentů zvyšovat informační gramotnost s využitím moderních technologií. Na významu nabývají konstruktivistické a stále více konektivistické prvky edukace. Jak bylo prezentováno především na aktivitách Kabinetu informačních studií a knihovnictví Masarykovy univerzity, on line prostředí není pouze zdrojem vzdělávacího obsahu lekcí informační gramotnosti, nýbrž místem vzdělávacích inspirací pro samotné lektory. Učící knihovník má možnost využívat také sociální sítě či jiné portály, na kterých sbírá inspiraci, získává nové znalosti v rámci informačního vzdělávání a buduje si své on line osobní vzdělávací prostředí, zcela ve shodě s konektivistickým paradigmatem.

Učící knihovník by měl reflektovat ve své edukační praxi stanovené vzdělávací cíle, které designuje tak, aby informační vzdělávání reagovalo na aktuální potřeby informační společnosti a na změnu informačního chování, proměňovaného novými technologiemi. V tomto kontextu totiž už přestává být stěžejním cílem informačního vzdělávání vyhledávání či služby knihoven, na významu u uživatelů nabývají potřeby nebo možnosti vizualizace, prezentace, publikace vytvořených dokumentů, sdílení informačních zdrojů a znalostí. Učící knihovník by tedy měl v rámci edukace informační gramotnosti ukázat možné cesty v síti, možnosti využití nástrojů. Digitální technologie v lekcích informačního vzdělávání je třeba vnímat ne jako pouhou kopii starých médií, nýbrž v intencích konektivistického učení jako nástroj hledání individuální cesty vzdělávání také k informační gramotnosti s pomocí dostupných digitálních technologií a sítě. Předpokladem efektivní edukační praxe učícího knihovníka je tedy nejen zapojování ICT do vzdělávacího procesu, ale také didakticky správné uchopení práce s moderními technologiemi s ohledem na analytické a kritické myšlení uživatelů a na jejich informační, počítačovou i síťovou gramotnost.

Použitá literatura

- BOWER, Matt. A Typology of Web 2.0 Learning Technologies. [online]. Macquarie University, Sydney, Australia, 2015 [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/csd6280.pdf>
- BRDIČKA, Bořivoj. Vzdělávací technologie na začátku roku 2015. *Česká škola* [online]. Albatros Media a.s., 2015, nestránkováno [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: <http://www.ceskaskola.cz/2015/01/borivoj-brdicka-vzdelavaci-technologie.html>
- ČERNÝ, Michal, Dagmar CHYTKOVÁ, Pavlína MAZÁČOVÁ a Gabriela ŠIMKOVÁ. *Informační vzdělávání pro učitele*. 1. vyd. Brno: Flow, 2015. 133 s. ISBN 978-80-88123-07-1

²⁰ Více o tomto portálu obsahujícím digitální učební materiály viz *Metodický portál RVP* [online]. [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: <http://rvp.cz/>.

²¹ Portál přináší mnoho inspirativních a vhodně využitelných metodických materiálů, viz *MEDIAGRAM* [online]. [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: <http://mediagram.cz/>

²² Více o činnosti kabinetu viz <http://kisk.phil.muni.cz/cs>

²³ Kompletní přehled volně přístupných e-learningových kurzů pro knihovníky, učící knihovníky i pedagogy lze nalézt na portálu: *Kurzy.knihovna.cz* [online]. [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: <http://kurzy.knihovna.cz/>

²⁴ Vedle již zmíněných publikací *Tablet ve školní praxi* a *Informační vzdělávání pro učitele* jde dále např. o knihy *Webináře ve vzdělávání* nebo *Digitální informační kurátorství* apod.

²⁵ FOWLER, Clara, Carla WILSON BUSS, Chad M. KAHL and Susan VEGA GARCIA. The Standards for Proficiencies for Instruction Librarians and Coordinators. Association of College and Research Libraries. A division of the American Library Association [online]. Chicago, Illinois © American Library Association, 2008 [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: <http://www.ala.org/acrl/standards/profstandards>

- ČERNÝ, Michal a Pavlína MAZÁČOVÁ. *Tablet ve školní praxi*. 1. vyd. Brno: Flow, 2015. 195 s. ISBN 978-80-88123-02-6.
- DOWNES, S. What Connectivism Is. *Half an Hour* [online]. February, 3, 2007 [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: <http://halfan-hour.blogspot.com/2007/02/what-connectivism-is.html>
- FOWLER, Clara, Carla WILSON BUSS, Chad M. KAHL and Susan VEGA GARCIA. The Standards for Proficiencies for Instruction Librarians and Coordinators. Association of College and Research Libraries. A division of the American Library Association [online]. Chicago, Illinois © American Library Association, 2008 [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: <http://www.ala.org/acrl/standards/profstandards>
- Global Digital Citizen Foundation [online]. [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: <https://globaldigitalcitizen.org/>
- CHALUPNÍK, Radim. *ICT ve vzdělávacím obsahu lekcí informačního vzdělávání v městských knihovnách*. Brno, 2015. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Pavlína Mazáčová. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/323988/ff_m/.
- Kurzy.knihovna.cz* [online]. [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: <http://kurzy.knihovna.cz/>
- MEDIAGRAM* [online]. [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: <http://mediagram.cz/>
- Metodický portál RVP* [online]. [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: <http://rvp.cz/>.
- NEUMAJER, Ondřej, Lucie ROHLÍKOVÁ a Jiří ZOUNEK. *Učíme se s tabletem: využití mobilních technologií ve vzdělávání*. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 188 stran. ISBN 978-80-7478-768-3.
- Rumler, Jan. Vlastní zařízení ve školní výuce – BYOD. *Moderní vyučování* [online]. 18. 6. 2014 [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: <http://www.modernivyucovani.cz/vlastni-zarizeni-ve-skolni-vyuce-byod/>
- Strategie digitální gramotnosti ČR na období 2015 až 2020 [online]. Praha: MPSV, 2015 [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/21499/Strategie_DG.pdf
- Strategie digitálního vzdělávání do roku 2020 [online]. Praha: MŠMT, 2014 [cit. 2016-05-16]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/strategie-digitalniho-vzdelavani-do-roku-2020>
- ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.
- ZOUNEK, Jiří a Klára ŠEĎOVÁ. *Učitelé a technologie: mezi tradičním a moderním pojetím*. 1. vyd. Brno: Paido, 2009. Str. 30-34. ISBN 978-80-7315-187-4.

Pavlína Mazáčová

pmazacova@gmail.com

Radim Chalupník

radim.chalupnik@gmail.com